

ION ELIADE RĂDULESCU

de

Nicolae Balotă

Prin 1811, un copil de vreo zece ani, Niță al lui Ilie Rădulescu, asculta un vizitiu citind celor din jurul său din *Alixândrie*. Se adunase un ciopor de oameni în tinda bisericii Crețulescului ca să-l asculte pe vizitiu. Inflăcărat de cele auzite, băiatul cumpără cărțulia și — întrucît nu cunoștea decît slovele grecești pe care le deprinsese de la dascălul Alexe, care-l învățase să citească după *Octoih* și *Psaltire* —, îi roagă pe niște olteni, muncitori în via tatălui său, să-l învețe să slovenească buchiile chirilice ale Alixândriei. Rîvna îi fu răsplătită căci, în curînd, putea să citească *Epistolia Maicii Domnului* și *Istoria lui Arghir* ca și *Avestița*, ficțiunile pasionante pe care le avea la îndemînă.

Carte și rivnă. Întreg (sau aproape întreg) Eliade este acolo, în copilul repetind vorbele vizitiului din fața bisericii Crețulescu. Ceva mai târziu, într-o altă biserică, din satul Gîrboveni, unde va fi trimis în timpul ciumei lui Caragea, va recita pe dinafară din Arghir, cu biciul în mînă: „Hip! Hop la a mea iubită”, spre stupefacția încântată a țăranilor. Căci copilul avea, fără îndoială, dacă nu talent, cel puțin înclinarea spre teatru a unui actor sau a unuiia care, în cele ale vieții, îi va plăcea să se „dea în spectacol”. Totodată, lectura și recitarea în public, indică și o aplecare spre magisteriu, spre dascălie. De aceea, abia termină școala ardeleanului Gheorghe Lazăr și Eliade devine profesor ajutor al acestuia pentru aritmetică și geometrie, mai apoi înlocuitorul profesorului său cînd acesta va pleca din țară. El este acum magistrul universal. Spirit enciclopedic, își îndeplinea desigur atribuțiile (predînd „aritmetică rațională”, geometria, trigonometria, „geografia matematică sau astronomică”, gramatica și altele) cu plăcerea unuiia care le știe pe toate. Pentru căci compune manuale, ba chiar și poezii, dintre care *Cîntarea dimineții*, de recitat — ca un fel de rugăciune matinală — la începutul orelor.

Dar tinărul Eliade nu se mulțumește cu funcția sa pedagogică. Temperament vioi, inteligentă așezută și mai ales, structură pasională, el se apucă de gazetărie, cumpără o tipografie, scrie, traduce, redactează *Buletinul oficial*, e slujbaş la Postelnicie, pitar, pabarnaie, apoi clucer, tată de familie. O existență febril laborioasă. „Munca îmi era dragă, ca uriaș munceam” — mărturisește poetul într-o poezie. Firește, adversitățile nu lipsesc. E acuzat că face „din literatură o meserie și-o negustorie”. Nu e lipsit, într-adevăr de geniul afacerilor, ca și de iscusință în urzeala secretă a asociațiilor. Căci membru al Societății secrete de la Golești, al Societății filarmonice care acoperea și ea o organizație ocultă, el militează pentru o cauză politică generoasă. E adevărat că din actele sale rezultă șovăielile unei conștiințe destul de labile; deloc dispus la mari sacrificii, el este mai curînd partizanul unor reforme moderate. Contradițiile, reticențele în fața unor poziții net progresiste sînt manifeste îndeosebi în atitudinea pe care o ia în timpul revoluției din 1848. În comitetul revoluționar el luptă pentru un program conservator. Aduce totuși servicii cauzei bune, tipărește proclamația către țară și o citește la Islaz. Face parte apoi din guvernul provizoriu. În mantaua sa albă, participă la momente cruciale ale revoluției, merge în delegație la Suleiman Pașa, e membru în locotenența domnească. Curînd însă e silit să fugă. Încep anii peregrinărilor prin Europa, exil din care se va întoarce provizoriu în 1854, apoi definitiv în 1858. Potrivnic domnului străin, el rămîne însă tot mai departe de scena vieții politice. Moare la 27 aprilie 1872.

Pe Eliade Rădulescu ni-l închipuim mai curînd decît în alba mantie domnească, în straiele mai modeste ale cărturarului înconjurat de cărțile sale. Acestea alcătuiesc o *Bibliotheca mundi* pe care o explorează cu uriașă poftă, din care se inspiră, pe care vrea să o editeze (în 1846 își propune să publice o Bibliotecă universală care să cuprindă nu numai literați, ci și filozofi, oameni de știință etc.). Dragoste de carte a unui discipol al iluminiștilor. Căci, în mare măsură, Eliade împărtășește entuziasmele bine temperate ale cugetătorilor din secolul al XVIII-lea. Ca și scriitorii francezi din secolul Luminilor, el consideră că viața sufletească a omului este și trebuie să fie dirijată de rațiune. Eliade nu disprețuiește însă entuziasmul, exaltarea simțirii. În fond, el nu se considera pe sine doar un cugetător ori un dascăl, ci un profet, un poeta vates și un conducător investit cu o înaltă misiune. Poeziile sale sînt produsul unei stări de exaltare pe care o descrie în termenii unei apologii a entuziasmului liric: „Hei, d'ați vedea pe om în momentele acelea, d'ați vedea pe poet în camera sa exprimîndu-și versurile sale însuși în momentul cînd acestea scapă din acel cămin empiresan cărui îi zicem inimă, d'ați vedea pe adevăratul vat sau profet în asemenea minute, v-ați convinge că nici-o rază, nici-o lumină, nici-o aureolă materială nu e așa de glorioasă și sublimă, ca aceea spirituală și nevăzută și neexprimată ce încinge fruntea celui ce își consacră vegherile pentru alții”.

Evident, dintr-un asemenea laborator „empirean” nu pot să izvorască decît viziuni profetice, vaste eposuri dantești. Eliade Rădulescu are vocația poetului ciclop. Tentativele sale sînt titanice: *Anatolida* sau *Omul și forțele*, poem în douăzeci de cînturi, *Santa cetate*, vast epos dantesc, *Mihaida*, epopee în genul Henriadei. Peste tot cosmo-

gonii, teorii politice în spiritul utopiștilor Fourier sau Proudhon. Suflul romantic animă teme, motive, structuri funciar clasice. Profetul e un vizionar; el proiectează imaginea unei lumi turmentate, a unei istorii care cunoaște teribile seisme. Imaginație exuberantă, visează o cetate ideală, armonică — *Santa Cetate*. Saint-simonian prin unele din ideile sale, dar influențat îndeosebi de Fourier, el proiectează în viitor o lume în care din „măritișul industriei cu al științelor“ să se nască o orînduire mai bună, mai dreaptă. Esențială e, pentru Eliade, legătura vie dintre popor și umanitate. *Santa Cetate* trebuia să facă parte dintr-o mai vastă epopee, *Umanitatea*, pe care poetul n-a realizat-o. Discipolul iluministilor are deplină încredere în puterile Cuvîntului. Logos-ul e rațiune din cuvînt. Umanitatea are în cuvînt instrumentul desăvîrșirii ei. Poporul de asemenea trebuie educat prin cuvînt. În pagini înaripate, poetul descrie nunta miresei „Umanitate“ cu mirele „Cuvîntul“.

Dacă Verbul se bucură în economia cugetării lui Eliade Rădulescu de o asemenea prețuire e pentru că literatura sa toată urmărește înalte scopuri pedagogice. A serie nu este totul; „a serie însă cu scop, a avea în scopul său o țintă morală... a face ca fiecare om bun să găsească citeva pasaje să i se potrivească și să afle mîngîierea și fiecare înrăutățit ca de săgeata trăsnetului să fie izbit la tot rîndul unde i se înfățișează închipuirea“ — acesta e rostul literelor. Pe acest plan, al purificării moravurilor prin cuvîntul scriitorilor, rolul de suprem cenzor moral îl are dramaturgul. Teatrul, după Eliade, este „cenzura obiceiurilor și școala moravurilor“, el este „singurul organ al stăpînirilor, prin care poate să îmblînzească și să deștepte duhurile după trebuință, să dărapene obiceiurile cele ruginite și să insuflă virtutea“. Modele exemplare în acest sens sînt tragediile antice, dar și cele moderne ale lui Corneille sau Voltaire. Aceștia au făcut din tragedie o școală de filozofie și de morală. De aceea, scriitorul nostru traduce *Fanatismul sau Mahomed proorocul* de Voltaire (publicată în 1831). Comedia, batjocorind prejudecățile, flagelînd turpitudinea moravurilor, urmărește și ea scopuri moralizatoare. În concluzie, rolul teatrului este să placă, să te facă să guști frumosul, dar și „acela de a păstra sănătatea soțială“.

Opera dramatică a lui Eliade nu este prea bogată. În afara traducerilor (amintitul *Fanatism al lui Voltaire*, *Norma*, tragedie lirică de Felice Romani, *Brutus* de Voltaire etc), el scrie un *Prolog la serbarca numelui preînălțatului nostru domn Alexandru D. Ghica*, 1830, în care trei personaje vorbesc între ele (Tîmpul, Istoria, Poezia), în timp ce alte trei sînt „tăcute“ (Pacea, Libertatea, Comerțul), piesă alegorică. Același caracter ocazional îl are și *Sărbătoare cîmpenească pentru 30 august 1837*, în care se vorbește despre emanciparea țiganilor. Ultima piesă originală e *Proces general între două hordii și nașio sau spoii cu roșu și spoii cu albu*, „mister“ în două acte din 1861, în care ciocoii Rapace ca și comparsii acestuia Bimbirică, Jupuiescu, arhon Arpagon, avocatul închipuie caricatura unor tipuri bine cunoscute ale societății timpului.

De fapt, Eliade avea vina dramatică pe care o vedem alimentînd satirele, pamfletele sale, regizate cu iscusință scenică. Pînă și Prefața la Gramatica sa este organizată sub forma unei piese de teatru.

Dar toată viața acestui mare bărbat al culturii române din secolul trecut, a acestui întemeietor de cultură are un caracter spectaculos-dramatic. Mulți ani temperamentul fugos al omului, pasiunea intelectuală a cărturarului, prodigioasa sa activitate au făcut dintr-insul un personaj de prim-plan pe scena vieții publice, culturale a României vechi. Opera sa, cu toate elementele ei caduce, a constituit cea mai însemnată piatră de temelie pe care vreun scriitor din primele decenii ale secolului trecut a adus-o în ridicarea edificiului culturii române.

